

De Minister van Justitie en Veiligheid

Directie Wetgeving en
Juridische Zaken
DWJZ/JZW

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Contactpersoon

5.1.2e

5.1.2e

Datum

5 november 2020

Ons kenmerk

3084959

Dossiernummer

3026197

nota

Concept Routekaart voor kerken

1 Doel nota

- Kennisnemen van de conceptroutekaart voor kerken, en
- ter voorbereiding op het overleg van 12 november a.s. met het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) en een aantal kerkelijke vertegenwoordigers alvast mogelijke aandachtspunten benoemen en deze voorafgaand (alvast ambtelijk) aan het overleg van 12 november doorgeven aan het CIO.

Advies:

- Waardering uitspreken voor dit goede initiatief van het CIO, zonder daarbij een actief akkoord te geven op de routekaart.
- Vragen of de routekaart straks een vervanging is van het vierde communiqué en zo ja, dan kunt u vragen wanneer men met de uitgangspunten uit de routekaart wil gaan starten?
- Vragen of het advies blijft om religieuze samenkomsten zoveel mogelijk te beperken tot maximaal 30 personen en diensten zo veel mogelijk digitaal te laten plaatsvinden? *N.B: Dit staat niet in de routekaart vermeld. De routekaart voor kerken wijkt af van de richtlijnen van de overheid voor samenkomsten (zie ook de toelichting).*
- Benadrukken dat voorbereiding op de verschillende scenario's goed is, met daarbij de notie dat het echter niet vast staat welke toekomstige maatregelen de overheid neemt (afhankelijk van de ontwikkeling van het virus).
- Benoemen dat u graag in gesprek blijft met het CIO om te bezien of het wenselijk is dat het CIO zich aansluit bij toekomstige (nieuwe) maatregelen.

2 Aanleiding, gevraagde actie(s) en advies

De afgelopen weken heeft u regelmatig (wekelijks/tweewekelijks) overleg gevoerd met het CIO en een aantal kerkelijke vertegenwoordigers. In die overleggen is ook de wens van maatwerk ter sprake gekomen nadat het vierde communiqué op 5 oktober is uitgebracht. Het CIO heeft voorgesteld dit uit te werken en dit heeft geresulteerd in bijgevoegde routekaart. Vanuit het CIO is er behoefte - voordat verzending aan de 31 kerkgenootschappen plaatsvindt - een eerste reactie (zie ook punt 3) te vernemen vanuit ons ministerie. **Wij stellen voor deze aandachtspunten alvast ambtelijk door te geven deze week.**

3 Toelichting op het advies

De bijgevoegde routekaart met toelichting is opgesteld door een werkgroep van het CIO. **Op donderdag 15 oktober jl. hebben de afgevaardigden van het CIO die met u het contact onderhouden inzake covid-19 een interkerkelijke werkgroep ingesteld om een "escalatieladder" voor kerken op te stellen.** Een dergelijke

ladder (die door de werkgroep in analogie aan het document van de Rijksoverheid is hernoemd naar een "routekaart") is bedoeld om duidelijk te maken welke stappen genomen kunnen worden bij verzwaring of versoepeling van maatregelen. Met deze routekaart hebben kerkbestuurders een richtsnoer in de eigen uitwerking van de zorgplicht, zoals bedoeld in artikel 58l van de Tijdelijke wet maatregelen covid-19.

Bij het opstellen van de routekaart heeft de werkgroep een overzicht gemaakt van thema's en activiteiten die vervolgens in de verschillende risiconiveaus (van waakzaam tot en met lockdown) zijn uitgewerkt. Bij de uitwerking is een onderscheid gemaakt tussen activiteiten die relateren aan het samenkomen van personen in een gemeenschap met anderen om een godsdienst of levensovertuiging te belijden enerzijds en het besturen van een geloofsgemeenschap anderzijds.

Dit heeft volgens de werkgroep geresulteerd in een afgewogen en gedragen pakket van maatregelen dat, binnen de kerkrechtelijke grondslagen van de verschillende kerkgenootschappen, voor bestuurlijke besluitvorming ingebracht kan worden. **De conceptroutekaart is besproken in het moderamen (dagelijks bestuur) van het CIO afgelopen maandag. Het moderamen heeft besloten akkoord te gaan met deze routekaart met toelichting. In de toelichting zullen enkele verduidelijkingen worden aangebracht t.a.v. digitale vieringen en kinderen in nevendiensten, die niet in de kerkdienst zelf komen.**

Het moderamen heeft besloten deze routekaart uiterlijk a.s. donderdag (of vrijdag) aan de 31 bij CIO aangesloten kerkgenootschappen te sturen.

Vanuit het CIO is er echter behoefte - voordat deze verzending aan de 31 kerkgenootschappen plaatsvindt - een eerste reactie (in het overleg met u afgelopen donderdag genoemd: kennismaken en bespiegelen) te vernemen vanuit ons ministerie.

Reactie en aandachtspunten vanuit NCTV en DWJZ (5.1.2e):

- Het is goed om complimenten uit te spreken voor het initiatief, waarbij in een aantal weken er een uitgewerkt concept ligt.
- Zichtbaar is dat zo veel mogelijk is aangesloten bij de routekaart van de overheid en bestaande richtlijnen.
- **Het belangrijkste kwetsbare punt blijft het maximaal aantal kerkgangers per dienst. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen kleine (< 300 zitplaatsen) en grote kerken (> 300 zitplaatsen). Beiden sluiten niet aan bij de richtlijnen voor 'samenkomsten'. In het geval van risiconiveau zorgelijk, ernstig, of zeer ernstig wordt voor kerkgebouwen met een capaciteit van < dan 300 zitplaatsen een maximaal aantal van resp. 100, 60 en 30 genoemd. In het geval van risiconiveau zorgelijk, ernstig, of zeer ernstig wordt voor kerkgebouwen met een capaciteit van > dan 300 zitplaatsen een maximale capaciteit van resp. 20, 15 en 10 % genoemd. Bij de grotere kerken (bijv. 2000 kom je dan uit op een max. van b.v. 200 (10%).**
- Navraag bij het CIO levert het volgende beeld op als het gaat om de grootte van kerken:
  - *het overgrote deel van de kerkgebouwen bevat aanzienlijk minder permanente zitplaatsen dan 2000;
  - *daarboven gaat het om minder dan 10 kerkgebouwen die meer zitplaatsen tellen; *het grootste kerkgebouw is een modern kerkgebouw dat ca 2900 zitplaatsen telt.

**Directie Wetgeving en
Juridische Zaken**
DWJZ/JZW

Datum
5 november 2020

Ons kenmerk
3084959

- Met de voorgestelde routekaart kan het dus zo zijn dat kerken met meer dan 100 personen (getal dat op vrijwillige basis vanaf 1 juli tot begin oktober jl. werd gehanteerd door de kerken) dan wel 30 personen (huidige situatie) bij elkaar komen en dat hierover opnieuw vragen komen vanuit de samenleving (het zgn. maatschappelijke sentiment). Echter in de situatie van risiconiveau lockdown zullen geen diensten met kerkgangers plaatsvinden en bij het niveau zeer ernstig zal het advies zijn om met max. 30 personen bij kleine kerken of 10% van de capaciteit van grote kerken bij elkaar te komen. Dit laatste betekent dat grotere kerken meer mensen kunnen ontvangen, mits de 1,5 meter in acht wordt genomen.
- Verder staat in de routekaart geen advies om - bijvoorbeeld vanaf risiconiveau ernstig - de kerkdiensten zo veel mogelijk online te organiseren. Het zou aan te bevelen zijn om dit nog in de routekaart/bestuurlijke toelichting toe te voegen.
NB: In de bestuurlijke toelichting staat wel vermeld dat de opgenomen getallen worden gelezen als maximale aantallen of maximale percentages, onder optimale condities. Kerkbesturen hebben zorgplicht om in een voldoende veilige ruimte te voorzien.
- **V.w.b. samenzang wordt bij bepaalde risiconiveaus geadviseerd om op praatniveau hieraan vorm te geven. Uit navraag blijkt dat dit bewust is gedaan om dat ingetogen zingen nog steeds het risico heeft dat toch luid wordt gezongen. Overigens geldt onder de huidige noodverordening een uitzondering voor kerken op het verbod om in groepsverband te zingen/te schreeuwen. In de ministeriële regeling die straks gaat gelden, worden in het geheel geen regels meer gesteld over zingen/schreeuwen omdat de wet daarvoor geen basis biedt.**
- Kerkelijke liturgische handelingen (sacramenten, b.v. de doop) blijven mogelijk ook indien sprake is van een lockdown. De dienst zal dan vermoedelijk digitaal plaatsvinden met een zeer beperkt aantal mensen (b.v. in geval van doop: voorganger, ambtsdrager en ouders met kind).
- Indien wordt overgegaan tot publicatie van de routekaart op de website van het CIO, zal nog wel ergens door het CIO gemarkeerd moeten worden dat dit een informatieve sheet is, en dat de Tijdelijke wet maatregelen covid-19 en de ministeriële regelingen (dan wel de noodverordening als de Twm nog niet geldt) altijd bepalend (dynamisch) zijn. **De routekaart moet niet de indruk wekken dat dit een soort algemeen verbindend-verklaring wordt, doordat het ministerie er positief over is (mogelijk kan een disclaimer op de routekaart worden geplaatst).**
- Het aantal ondersteuners bij kerkdiensten blijft onbenoemd in de routekaart. Voorkomen moet worden dat bij bijv. risiconiveau zeer ernstig of ernstig er veel personen zijn die meewerken aan een dienst (b.v. technici, zangers met daarnaast ook de voorganger en de ambtsdragers). Het zou goed zijn als een passage daaraan wordt gewijd: medewerkers die echt noodzakelijk om de dienst te kunnen laten plaatsvinden.
- Aandachtspunt is nog wel de verhouding met het thans geldende communiqué: is de routekaart straks een vervanging van het vierde communiqué en zo ja, wanneer wil men met de uitgangspunten uit de routekaart gaan starten? Immers de aantallen (uitgedrukt in percentages) voor de grote kerken in de routekaart zijn anders dan de aantallen die nu

Directie Wetgeving en
Juridische Zaken
DWJZ/JZW

Datum
5 november 2020

Ons kenmerk
3084959

worden gehanteerd voor grote kerken. Een moment om over te gaan op de uitgangspunten van de routekaart zou kunnen zijn als de wet in werking treedt dan wel indien het aantal besmettingen terugloopt. Indien voor het eerste wordt gekozen, heeft dit ook gevolg voor Kerstvieringen indien de situatie onveranderd is: in grotere kerken kunnen dan meer mensen terecht dan nu het geval is gelet op het dringend advies zoals verwoord in het laatste communiqué (max. 30 personen en zoveel mogelijk digitaal de vieringen plaats te laten vinden) van het CIO aan de achterban.

Directie Wetgeving en
Juridische Zaken
DWJZ/JZW

Datum
5 november 2020

Ons kenmerk
3084959

4 Dilemma's

Scheiding kerk en staat

Vrijheid van godsdienst is de basis voor de scheiding van kerk en staat waarbij geldt dat de overheid zich zoveel mogelijk onthoudt van ingrijpen in de interne organisatie van kerkgenootschappen. De interne beoordeling van het ministerie is beperkt in de zin dat het gelet op de kerk-staat-relatie niet past om sterk op de inhoud te sturen. Het past niet bij onze kerk-staat-relatie om als overheid (inhoudelijk) te sturen op een document dat vrijwillig (de bijgevoegde conceptroutekaart) is opgesteld door de kerken en dat binnen de kaders van de noodverordening en straks wet blijft. Wel kunnen we aandachtspunten meegeven en het initiatief ondersteunen. Waar mogelijk is in het voortraject (m.n. door de NCTV) meegedacht i.v.m. afstemming routekaart Rijksoverheid.

5 Politieke en bestuurlijke context

De Tijdelijke wet maatregelen covid-19 is vorige week dinsdag aangenomen in de Eerste Kamer. De verwachting is dat deze wet binnenkort in werking treedt. De wet en de daarbij behorende ministeriële regelingen zullen ook het kader vormen voor de kerken. De conceptroutekaart levert geen strijd op met de wet en de ministeriële regelingen (en ook niet met de huidige noodverordening) en gaat zelfs verder. Immers de wet geeft een uitzondering op groepsvorming als het gaat om personen die hun godsdienst of levensovertuiging in gemeenschap met anderen belijden. Kerken spreken met de routekaart uit dat zij vrijwillig bereid zijn op- dan wel af te schalen (dus wel rekening te houden met aantallen) indien men op een bepaald risiconiveau zit.

6 Communicatie

Na het uitbrengen van het vierde communiqué door het CIO en andere religieuze koepelorganisaties op 5 oktober jl. is de belangstelling in de media verminderd. Hoewel er nog steeds kerken zijn die met meer dan maximaal 30 personen bij elkaar komen, zien we dat de meeste kerken zich wel houden aan het dringend advies van het CIO om met max. 30 personen bij elkaar te komen dan wel de vieringen digitaal vorm te geven.

7 Afstemming

DBO:

NCTV:

DCOM:

8 Bijlagen

Conceptroutekaart kerken met toelichting.